

Političke partije kosovskih Srba u političkom sistemu Kosova:

April
2021

Od pluralizma
do monizma

Karakteristike
otvorenog društva u
srpskoj zajednici na
Kosovu

Otvorenost srpskih
medija na Kosovu

Organizacije
civilnog društva
u srpskoj zajednici
na Kosovu – Između
percepcija i
prezentacija

**Političke
partije kosovskih
Srba u političkom
sistemu Kosova:
Od pluralizma do
monizma**

Stavovi kosovskih Srba
prema bezbednosnim
institucijama

Otvorenost institucija za
građane na Kosovu

Prava zajednica na
Kosovu

Kosovski Srbi u procesu
dijaloga

Analiza stanja privrede
u srpskim sredinama na
Kosovu

Naziv istraživanja: Političke partije kosovskih Srba u političkom sistemu Kosova: Od pluralizma do monizma

Izdavač: KFOS

Za izdavača: Nova društvena inicijativa i Medija Centar

Autori: Jovana Radosavljević, Budimir Ničić

Originalan jezik na kojem je rađena analiza je Srpski jezik.

Lektura: Ana Milićević

Dizajn: tedel

Štampa (tiraž): tedel (100)

Ova publikacija nastala je u okviru projekta OPEN koji sprovode Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KFOS) u saradnji sa organizacijama Nova društvena inicijativa i Forum za razvoj i multietničku saradnju. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima istraživanjima i ne predstavljaju nužno stavove KFOS.

Godina izdavanja: 2021

SADRŽAJ

01.

UVOD 6

Izvršni sažetak 6

02.

CILJ STUDIJE I
METODOLOGIJA
ISTRAŽIVANJA 7

Metodologija i dizajn
kvantitativnog istraživanja: 7

Kvalitativno istraživanje: 8

Metodologija i dizajn
kvalitativnog istraživanja: 9

03.

POLITIČKE PARTIJE
KOSOVSKIH SRBA,
OD PLURALIZMA
DO MONIZMA 9

Uvod 9

04.

UTICAJI NA RAZVOJ
PARTIJSKOG
SISTEMA
KOSOVSKIH SRBA 10

Temporalna odnosno
vremeska dimenzija uticaja
na razvoja srpskih političkih
partija na Kosovu 10

Geografska dimenzija
razvoja srpskih političkih
partija na Kosovu 11

Uloga Beograda i uticaj na
razvoj političkih partija na
Kosovu 12

Ideološko-politička
dimenzija razvoja srpskih
političkih partija na Kosovu 13

Partokratija i klijentelistički
odnos između građana i
političkih partija 13

Partijski i izborni sistem 14

05.

KO SU VAŽNI
AKTERI I KAKVE SU
NJIHOVE ULOGE 16

06.

REZULTATI
ISTRAŽIVANJA I
NJIHOVO KONTEK-
STUALIZOVANJE 19

07.

PREPORUKE: 33

1. Uvod

Izvršni sažetak

Političke partije i politika kosovskih Srba razvijale se u kompleksnom društveno-političkom okruženju. Uhvaćeni između čekića i nakovnja, političko-ekonomske zavisnosti i zahtevane lojalnosti od Beograda kao i pritisaka da učestvuju u kosovskom političkom životu, kosovski Srbi, uprkos brojnim pokušajima, uglavnom su bili ograničeni u artikulisanju svoje politike. Suočeni sa demografskim deficitom, iseljavanjem stanovništva, nedostatkom ljudskog potencijala, kao i gubitkom intelektualne i akademske elite, oni su uglavnom (osim u retkim trenucima) bili osuđeni da budu politički instrument, ne i značajan politički akter. U takvom okruženju je i razvoj političkih partija i partijskog sistema kod kosovskih Srba bio haotičan, ad hoc i uslovljen širim političkim i društvenim trendovima, kako na planu rešavanja statusa Kosova tako i političkih promena u Beogradu.

Ova analiza se bavi pitanjem političkog pluralizma u političkom i partijskom sistemu kosovskih Srba od 1999 do danas i percepcijom građana prema političkim partijama. Kroz analizu šest dimenzija uticaja na razvoj partijskog sistema i to: temporalnost (vremenska dimenzija); geografska dimenzija; ideološko-politička dimenzija; partokratija i klijentelizam; uloga i uticaj Beograda na kosovske Srbe; partijski i izborni sistem, autori daju uvid u trajektorije istorijskog razvoja političkih partija, i razloge za nedostatak političkog pluralizma. Autori utvrđuju da je kritična

vododelnica koja je odredila trajektoriju razvoja političkog i partijskog sistema kosovskih Srba bila potpisivanje Briselskog sporazuma 2013. godine, a da ključnu ulogu u functionisanju političkih partija i političkih predstavnika Srba na Kosovu istorijski ima Beograd i potreba da se u procesu dijaloga svim sredstvima održi političko jedinstvo kosovskih Srba što onda uzrokuje i pojavu političkog i partijskog monizma i nedostatka pluralizma. Političke partije kosovskih Srba su pre instrument nego akter političkih dešavanja. Takođe, nedostatak političkog pluralizma za posledicu ima i povećan stepen partokratije, a prisutan je i klijentelistički odnos između partija i građana, jer u nedostatku dovoljno izgrađenih institucija, partija postaje adresa za napredak u društvenoj hijerarhiji.

Autori su utvrdili postojanje visokog nivoa alijenacije od sveta politike među kosovskim Srbima, koje se ogleda u nedostatku vere u politički aktivizam, kao i nedostatak otvorenosti i postojanju staha da se iskaže svoje mišljenje. U sprovedenom istraživanju javnog mnjenja primetan je i nedostatak poverenja u političke partije i njihove predstavnike. Građani sumnjaju u namere političkih predstavnika, što se ogleda u njihovom verovanju da političari brinu najviše o svojim ličnim interesima, a ne razumeju potrebe građana. Autori zaključuju da postoji potreba da se dugoročnim radom sa građanima, ali i promenom institucionalnog okruženja kako bi se poboljšalo functionisanje političko-partijskog sistema, ali da će uspešnost intervencije zavistiti od političkog društvenog okruženja i konteksta.

2. Cilj studije i metodologija istraživanja

Opšti cilj istraživanja je da pružimo merljive podatke o demokratičnosti i pluralizmu političkih partija kosovskih Srba. Specifični cilj istraživanja jeste da utvrdi razloge za nedostatak političkog pluralizma u političkom životu kosovskih Srba i otvorenost građana i političkih partija ka učešću u političkim institucijama Kosova. Glavno istraživačko pitanje koje doprinosi ostvarenju opšteg i specifičnog cilja jeste: koju su razlozi nedostatka političkog pluralizma u okviru srpske zajednice na Kosovu.

Vreme: Istraživanje sprovedeno od periodu 01 - 20. oktobar 2020

Način prikupljanja podataka: Licem u lice (F2F), terenska anketa (D2D)

Način kontrole rada anketara: Google maps (GPS) live location sharing

Tip: Papir olovka

Instrument istraživanja: Anketni upitnik sastavljen od 65 pitanja

Populacija: 18+ godina

Tip uzorka: Namerni, kvotni.

Kriterijum određivanje kvota: Veličina opštine stanovanja prema unapred odredjenim kvotama za opštine i naselja južno (287/300) i severno od

reke Ibar (295/300)

Veličina uzorka: 582 ispitanika sa prebivalištem u srpskoj zajednici na Kosovu

Interval poverenja: + / - 5% za pojave sa očekivanom incidencom od 50%

Disclaimer: S obzirom na činjenicu da ne postoje zvanični statistički podaci o demografskoj strukturi ciljane populacije, tj srpskog stanovništva na Kosovu, samo uslovno možemo govoriti o reprezentativnosti uzorka na kojem je urađeno ovo istraživanje.

Metodologija i dizajn kvantitativnog istraživanja:

Anketno terensko istraživanje licem u lice sprovedeno je u periodu od 1. do 20. oktobra 2020. godine. Na celoj teritoriji Kosova je ukupno ispitano 582 građana srpske nacionalnosti. Južno od reke Ibar anketirano je 50,5% ispitanika, dok je severno od reke Ibar anketirano 49,5% ispitanika. Upitnik se sastojao od 65 pitanja i obrađivao je ukupno 8 oblasti. Uzorak je bio namerni, kvotni, a kriterijum za određivanje kvota je bila veličina opštine stanovanja. Interval poverenja iznosi +/-5. U uzorku je ukupno bilo 54,7% muškaraca i 45,3% žena. Prosečna starost ispitanika iznosi 44 godine. Sa najviše završenom osnovnom školom anketirano je 14,4% ispitanika, sa srednjom

školom 62,1% i sa višom, odnosno fakultetom, 23,5% ispitanika. Od ukupnog broja ispitanika 25,9% je zaposleno u javnom sektoru, 22,3% u privatnom sektoru, 35,2% je nezaposleno, dok je 16,6% penzionera. Važno je istaći da s obzirom na činjenicu da ne postoje zvanični statistički podaci o demografskoj strukturi ciljane populacije, tj srpskog stanovništva na Kosovu, samo uslovno možemo govoriti o reprezentativnosti uzorka.

Kvalitativno istraživanje:

Kritička analiza: Tri kvalitativna metoda su pored kvantitativne metode imali centralnu ulogu u istraživanju – kritička analiza, fokus grupe sa građanima i intervjui sa predstavnicima političkih partija i donosiocima odluka. Za definisanje teorijske baze istraživanja i teme koja je obrđivana, u oblasti političkih partija, obrađena je relevantna literatura iz oblasti političkih partija, partijskih sistema, partijske kompeticije i izbora. Dodatno je kritička analiza poboljšana tekstovima iz oblasti balkanologije i istorije rešavanja pitanja Kosova, kao i tekstovima iz medija, koji su poslužili za opisivanje hronologije događaja.

Intervjui: U ovom istraživanju, kritička analiza je dopunjena korišćenjem intervjua (*elite interviews*) sa predstavnicima pet političkih partija kosovskih Srba, i fokus grupama sa građanima, kako bi se utvrdila percepcija i poverenje građana o političkim partijama. Intervjui su urađeni sa predstavnicima: Progresivno demokratske stranke (PDS), Partije kosovskih Srba (PKS), Narodne pravde (NP), Srpske demokratske stranke Kosova i Metohije i Nove partije Kosova (NPK), koji su se odazvali pozivu za intervju.

Fokus grupe: U okviru istraživanja, sprovedene su i 4 fokus grupe sa 28 građana sa severa i juga Kosova, segmentiranih po polu i starosti. Fokus grupe su pružile dublji uvid u percepcije građana o političkim

partijama, i dobili smo razumevanje kako građani vide partijsku scenu kosovskih Srba, partijsko ustrojstvo i uticaj partija na svakodnevni život.

Metodologija i dizajn kvalitativnog istraživanja:

FOKUS GRUPE

Vreme:

U periodu od 01. do 18.09.2020

Instrument istraživanja:

Vodič za razgovor od 6 pitanja

Broj fokus grupa:

4 fokus grupe

Ukupan broj učesnika:

28 učesnika (u svakoj fokus grupi po 7 učesnika)

Kriterijum za izbor učesnika:

Pol, starost

INTERVJUI

Vreme:

U periodu od 10. do 20.10.2020

Instrument istraživanja:

Vodič za intervju od 11 pitanja

Ukupan broj intervjuisanih:

5 intervjuisanih

Kriterijum za izbor sagovornika:

Pripadnost političkim partijama

3. Političke partije kosovskih Srba, od pluralizma do monizma

Uvod

Političke partije i politika kosovskih Srba od 1999. godine i dolaska međunarodnih snaga na Kosovo, a posebno neposredno pre, i nakon proglašenja nezavisnosti Kosova, razvijala se u kompleksnom društveno-političkom okruženju. Kosovski Srbi i njihovi politički predstavnici suočili su se sa brojnim izazovima, sukobljeni između svojih želja i težnji da ne prihvate integraciju u kosovski političko-pravni sistem i političke realnosti koja ih je na to primoravala. U srpskom političkom korpusu, istorijski gledano, kosovsko pitanje je zahtevalo političku uniformnost, a iz vladajućih krugova u Beogradu tražilo se jedinstvo i sloga. Uхваćeni između čekića i nakovnja, političko-ekonomske zavisnosti i zahtevane lojalnosti od Beograda kao i pritisaka da učestvuju u kosovskom političkom životu, kosovski Srbi, uprkos brojnim pokušajima, uglavnom nisu bili u mogućnosti da artikulišu autohtonu kosovsko-srpsku politiku. Suočeni sa demografskim deficitom, iseljavanjem stanovništva, nedostatkom ljudskog potencijala, kao i gubitkom intelektualne i akademske elite, oni su uglavnom (osim u retkim trenucima) bili osuđeni da budu politički instrument, ne i značajan politički akter. U takvom okruženju je i razvoj političkih partija i partijskog sistema kod kosovskih Srba bio haotičan, ad hoc i uslovljen širim političkim i društvenim trendovima, kako na planu rešavanja statusa Kosova tako i političkih promena u Beogradu. Političke

partije kosovskih Srba, sve do 2014, (posebno na severu Kosova, nešto manje na jugu) uglavnom su bile ispostave etabliranih političkih partija u Srbiji. Politička snaga lidera kosovskih Srba zavisila je od snage njihovih političkih patrona u Beogradu, i sa smenama vlasti u Srbiji, uglavnom se menjala i politička hijerarhija. Istovremeno, pregovori o statusu Kosova i normalizaciji odnosa vodili su ka tome da Beograd insistira na političkoj lojalnosti kod kosovskih-Srba, od čije saradnje i prihvatanja integracije je zavisila i međunarodna pozicija Beograda kao kredibilnog partnera.

Priroda političkog poretka, izostanak stabilnih institucija i demokratski deficit na Balkanu, ali prevashodno u Srbiji i na Kosovu je takođe bitno uticao na razvoj političkih partija među kosovskim Srbima. U regionu u kojem dominira nizak stepen poštovanja ljudskih prava, a demokratske političke tradicije su na nezadovoljavajućem nivou, bilo je teško uspostaviti funkcionalne političke sisteme, sa jasnim pravilima igre i političkim partijama kao sponi između birača i političkih institucija. U tom smislu, bitno ograničenje političkog organizovanja kosovskih Srba jeste i percepcija nedostatka slobode i pritisci koje trpe građani od strane političkih i institucionalnih predstavnika. Upravo zato je bitno utvrditi razloge za nedostatak političkog pluralizma kod kosovskih Srba.

4. Uticaji na razvoj partijskog sistema kosovskih Srba

Kako navodi Slaviša Orlović, partijski sistem je obično uslovljen društvenim okruženjem i institucionalnim okvirom u kojem partije deluju. Po njemu, ovi uticaji su višestruki, kako na prirodu same kompeticije, tako i na mogućnosti partija da postignu željene ciljeve. "Broj partija u jednoj zemlji raste sa različitošću (*diversity*) socijalne strukture i sa proporcionalnom izbornom strukturom (sistemom), ali su ovi efekti i interaktivni."¹ U tom smislu, dinamiku i trendove razvoja partijskog sistema kosovskih Srba, možemo pratiti kroz 6 ravni, i to su: temporalnost (vremenska dimenzija); geografska dimenzija; ideološko-politička dimenzija; partokratija i klijentelizam; uloga i uticaj Beograda na kosovske Srbe; partijski i izborni sistem.

Temporalna odnosno vremeska dimenzija uticaja na razvoja srpskih političkih partija na Kosovu

Razvoj političkih partija kosovskih Srba možemo podeliti na dva vremenska perioda. Prvi je od 2000. do 2013. godine, i drugi je od 2013. godine, odnosno potpisivanja Briselskog sporazuma i početka integracije gotovo celokupnog kosovsko-srpskog spektra u političko pravni okvir Kosova. Prvi

period od 2000. do 2013. godine je umnogome bio obeležen odbijanjem i teškoćama političkih predstavnika kosovskih Srba i srpskih političkih partija da se integrišu u institucije Kosova. Ovo se odnosi i na period pre, ali i nakon proglašenja nezavisnosti Kosova. Uprkos tome što je bilo sporadičnog učešća Srba na kosovskim izborima i u centralnim kosovskim institucijama, kada je određeni broj partija i izbornih lista na izborima učestvovao, predstavnici vlasti u Beogradu uglavnom nisu davali podršku da se na izbore izađe, a i sami politički predstavnici Srba, posebno na severu nisu izražavali takvu želju. Izuzetak je 2001. godina, kada je uz podršku Beograda, koalicija "Povratak" osvojila oko 80 000 glasova i imala 22 poslanička mesta, a u vladi vodila Ministarstvo poljoprivrede. Ipak, suočeni sa međusobnom razjedinjenošću, nedostatkom kohezije i nejasnim signalima od strane vlasti u Beogradu, koalicija "Povratak" nije imala malo uspeha u skupštini i vladi Kosova. Po navodima jednog od lidera koalicije, u skupštini Kosova su bili ignorisani, njihovi predlozi i amandmani su konstantno odbijani, što je rezultiralo čestim napuštanjem sednica i institucija². Tačku na masovnije učešće političkih partija Srba je u tom periodu stavilo martovsko nasilje iz 2004. godine. Period do 2013. godine je bio obeležen i neuspehom međunarodne zajednice i političkih

¹ Orlović, S (2001), Partijski sistem Srbije, strana 11, u Partije i izbori u Srbiji – 20 godina, Čigoja štampa.

² Intervju sa jednim od predstavnika Koalicije "Povratak", 15 Septembar 2020. godine.

elita u Prištini da privole kosovske Srbe, posebno one sa severa, da učestvuju u kosovskim institucijama. Izbori za kosovsku skupštinu 2004. i 2007. godine, kao i lokalni izbori za skupštine opština su uglavnom bili bojkotovani od strane srpskih političkih predstavnika. Kao posledica političkog razdora i kohabitacije između Borisa Tadića i Vojislava Koštunice, kosovski Srbi su dobijali nejasne signale, i oni koji su se u takvim uslovima zalagali za bojkot izbora i kosovskih institucija su uglavnom iz takvih sukoba izlazili kao politički pobednici. Srpska kosovska politika na severu Kosova je u periodu od 2000. do 2013. godine, uglavnom nastavljala da se vodi kroz srpske institucije koje su u Prištini smatrali paralelnim. Politički, Srbi su u političkom životu učestvovali kroz ogranke političkih partija na Kosovu, i politička scena je uglavnom bila ogledalo srpske političke scene, gde su konzervativne partije, poput SRS i DSS uglavnom osvajale većinu glasova. Ipak, politička moć je u tom periodu bila disperzovana i postojalo je više polova političke moći, u zavisnosti od političkih promena koje su se dešavale u Beogradu. Izuzetak je u tom periodu bilo stvaranje Samostalne liberalne stranke (SLS) 2006. godine, koja se zalagala za učešće u kosovskim političkim procesima. SLS je osim učešća na centralnom nivou 2007. godine, kada je osvojila 3 mandata, ali sa upitnim legitimitetom izbora, jer je samo 2500 Srba glasalo za srpske liste, postala glavna politička partija Srba od lokalnih izbora 2009. na kojima je učestvovala uprkos protivljenju Beograda. Tada je osvojila vlast u Gračanici, Klokotu, Ranilugu i Štrpcu, a svoju moć je zaokružila nakon centralnih izbora 2010. godine, kada je osvojila značajan broj glasova Srba južno od reke Ibar i imala važnu poziciju u Vladi Kosova. Briselski sporazum iz aprila 2013. godine je potpuno promenio političku dinamiku među kosovskim Srbima jer je po prvi put nakon 2001. godine omogućio učešće gotovo celokupnog srpskog političkog spektra na Kosovu. Slomivši otpor dugogodišnjih srpskih političkih predstavnika sa severa Kosova, koji su se protivili integraciji, Beograd je, zarad primene Briselskih sporazuma, osnovao Gradjansku inicijativu Srpska Lista – catch all – politički subjekt, koji se pre-registrovao

u partiju 2017. godine. Kroz dva uzastopna ciklusa lokalnih izbora, 2013. i 2017. godine, kao i tri kruga izbora za Skupštinu Kosova, 2014, 2017, i 2019. godine, Srpska Lista je konsolidovala svoju moć i time napravila tektonske promene na kosovsko srpskoj partijskoj sceni. Ostale partije ili njihovi članovi su ili kooptirane u Srpsku listu, ili su kroz seriju pritisaka i izbornih poraza marginalizovani. Srpska lista trenutno ima apsolutnu kontrolu svih 10 većinski srpskih opština i 10 poslaničkih mesta rezervisanih za srpsku zajednicu na Kosovu, a time i garantovano mesto u vladi Kosova.

Geografska dimenzija razvoja srpskih političkih partija na Kosovu

Kosovski Srbi su geografski podeljeni, između relativno kohezivnog geografskog prostora četiri većinski srpske opštine na severu, i raštrkanih geografskih oblasti južno od reke Ibar. U većem broju Srbi žive na centralnom Kosovu u okolini Gračanice, u oblasti Pomoravlja, oko Štrpca, i delom na zapadu u Metohiji. Tačan broj Srba koji žive na Kosovu nije poznat, imajući u vidu da su Srbi uglavnom bojkotovali census iz 2011. godine. Ova geografska podela je dugoročno stvorila i različite političko-ekonomske posledice. I dok su Srbi južno od reke Ibar bili ranije prinuđeni na integraciju u kosovski političko-pravni sistem i morali su biti dosta fleksibilniji u pogledu saradnje sa kosovskim institucijama, Srbi na severu Kosova su sve do 2013. godine odolevali integraciji. Inicijalna geografska podela srpskih političkih predstavnika je počela vrlo rano, već početkom dvehiljaditih, kada se do tada jedinstveno Srpsko nacionalno veće (SNV) podelilo i kada je deo političkih predstavnika osnovao SNV severnog Kosova. Taj politički jaz, između Srba na severu i jugu je posebno bio izražen nakon 2008. godine i proglašenja nezavisnosti Kosova, kada su predstavnici Srba u južnim opštinama učestvovali u respektabilnom broju 2010. godine na izborima za Skupštinu Kosova, a Samostalna liberalna stranka (SLS) i Jedinstvena srpska lista (JSL) bile vodeći srpski politički subjekti. Uz finansijsku i

logističku podršku Beograda, koja je omogućavala održavanje srpskih institucija na severu Kosova, i bezbednosnu zaleđinu zbog svog geografskog položaja, predstavnici političkih partija na severu Kosova su bili nepopustljivi u zahtevima da se integrišu. Tek je Briselski sporazum 2013. godine po prvi put od 2001. godine omogućio stvaranje koherentnih i kohezivnih srpskih političkih partija koje deluju na čitavoj teritoriji Kosova gde žive Srbi, a tu prednjači Srpska Lista (SL) koja uživa nepodeljenu podršku Beograda.

Uloga Beograda i uticaj na razvoj političkih partija na Kosovu

Ključnu ulogu u funkcionisanju političkih partija i političkih predstavnika Srba na Kosovu je istorijski imao Beograd. Srpski političari na Kosovu funkcionišu pod budnim okom srpskih institucija i ključne političke figure su uglavnom protežirane od strane beogradske vlasti. S tim u vezi se politička i društvena situacija u Beogradu reflektuje i na političku situaciju među kosovskim Srbima. Postojanje ili nepostojanje pluralizma u Beogradu se takođe prenosi u na kosovske Srbe, pa smo tako u periodu kada je politički i partijski sistem Srbije bio izrazito pluralizovan, od 2000. do 2014. godine, imali i određenu dozu pluralizma među kosovskim Srbima. U situaciji političkog pluralizma, među kosovskim Srbima su mogli da se čuju glasovi neslaganja sa vlastima u Beogradu, što je posebno bilo vidljivo od 2008. do 2013. godine, kada su lokalne vlasti na severu Kosova u određenim opštinama bile žustri oponenti republičkim vlastima. Paradoksalno, od Briselskog sporazuma 2013. godine i početka integracije Srba u kosovski pravno-politički sistem i slamanja otpora dotadašnjih političkih predstavnika sa severa, formiranjem Gradjanske inicijative Srpska lista (SL), glasovi neslaganja su sve ređe bili dozvoljeni, a često su opozicione partije i njihovi predstavnici i birači bili izloženi ozbiljnim pritiscima, što je rezultiralo ili njihovom kooptacijom, marginalizacijom ili povlačenjem iz politike. Predstavnici Beograda, a pre svega Kancelarija

za KiM su učestvovali u kampanji Srpske liste i otvoreno agitovali i pozivali građane da glasaju za predstavnike ove partije, kako na lokalnim, tako i na centralnim izborima.

Ipak, politička uloga Beograda na kosovske Srbe ne može da se simplifikuje i nije jednostavan fenomen. Imajući u vidu istorijsku ulogu, demografiju i ekonomsko-političku i bezbednosnu zavisnost, kosovski Srbi egzistencijalnu sigurnost crpe iz svog odnosa sa Beogradom koga vide kao svog zaštitnika. Srbi na Kosovu su relativno mala zajednica, koja je posebno devastirana nakon rata, ali u koja ozbiljno pati zbog odliva mozgova³. Istovremeno, kosovski Srbi su i ekonomski zavisni od Beograda, a ekonomska zavisnost sa sobom nosi i političku. Srbija ubedljivo najviše investira u srpske sredine na Kosovu, neuporedivo više od Vlade Kosova i međunarodne zajednice. Samo za funkcionisanje Kancelarije za Kosovo i Metohiju, u srpskom budžetu je izdvojeno 67 miliona evra⁴. Međutim, sredstva koja Beograd distribuira kosovskim Srbima su znatno veća, jer u sredstva koja pripadaju Kancelariji za KiM, nisu uključena sredstva koja Beograd šalje preko linijskih ministarstava za funkcionisanje institucija, školstva, zdravstva i srpske republičke javne administracije na Kosovu. Na to treba dodati i podršku preduzećima, subvencije, i redovne investicije i ulaganja, koje se u poslednjim godinama mogu meriti desetinama miliona evra⁵. Ukoliko sve to imamo u vidu, godišnja izdvajanja Beograda za Kosovo prevazilaze cifru od nekoliko stotina miliona evra. Stoga, ako razumemo bezbednosnu, ekonomsku i političku zavisnost, onda nije ni čudno što kosovski Srbi bez prevelikog razmišljanja, uz dodatne pritiske prate poruke Beograda i vezuju svoju političku lojalnost za one političke predstavnike koje Beograd podržava. Takođe, jedan od stubova na kojim se zasniva spoljna politika Srbije je percepcija međunarodne

3 NGO AKTIV (2019), Analiza trendova, kaže da 55,3% kosovskih Srba namerava da napusti Kosovo u narednih 5 godina, od kojih 2/3 sa visokim obrazovanjem.

4 RFE: Srbija planira još veće budžetske izdatke za Kosovo, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-budzet/30258118.html>

5 NI: Vučić: Oko 50 miliona evra dodatnih investicija na Kosovu, Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Vesti/a431890/Vucic-o-investicijama-na-Kosovu.html>

zajednice da je Beograd kooperativan po pitanju Kosova i da je posvećen dijalogu o normalizaciji odnosa. Za Beograd je bilo važno da kontroliše kosovske Srbe i njihove političke predstavnike kako bi mogao da osigura implementaciju dogovorenih sporazuma, ali i da diktira dinamiku i pregovora i integracije Srba u kosovsko društvo. Kontrola srpskih političkih predstavnika je važna za Beograd i zbog mogućnosti kontrole funkcionisanja institucija u većinski srpskim opštinama, ali i održavanja uticaja u procesu formiranja vlade Kosova.

Ideološko-politička dimenzija razvoja srpskih političkih partija na Kosovu

Većina srpskih političkih partija na Kosovu nije dovoljno ideološki profilisana, već predstavljaju miks brojnih ideoloških pravaca. Na osnovu analize veoma opštih programa, i javno iznesenih stavova, ne može se jasno zaključiti kako se srpske političke partije mogu pozicionirati duž čitavog ideološkog kontinuuma "levo-desno". To važi posebno za ekonomsko-društvenu liniju rascepa, jer se partije ne dele na one koje su socioekonomski "levo" ili socioekonomski "desno". Takođe je upitno da li postoji podela na "nacionaliste" ili "kosmopolite", jer je politički i partijski sistem koji se zasniva na konsocijalizmu i osiguranju prava manjina na učešće u institucijama, nužno vodi partije nevećinskih zajednica pre ka deklarativnom "nacionalizmu" nego "kosmpolitizmu." Ono što se može primetiti kao ideološko-politički rascep unutar srpske zajednice jeste podela na one političke partije koje su zalažu za neku vrstu saradnje i integracije, pa bilo to iz ideoloških ili pragmatičnih stanovišta, i one koje su se toj integraciji protivile. Sa jedne strane očigledan predstavnik bi bili predstavnici Samostalne liberalne stranke (SLS) ili Progresivno demokratske stranke (PDS) koji su se zalagali za integraciju i učešće u institucijama, a sa druge strane nekadašnji predstavnici SNV severnog Kosova, ili današnji predstavnici Pokreta "Otađbina", koji se opiru svakoj integraciji. Ta vrsta

ideološkog sukoba je postojala i između političkih predstavnika SNV usled čega je i došlo do njegove podele. Druga vrsta rascepa jeste ona na "demokratske" i "nedemokratske" koja je sve vidljivija i posledica je nedostatka političkog pluralizma unutar srpske zajednice na Kosovu. Ono što se sa sigurnošću može reći jeste da vladajuće srpske političke partije koje imaju podršku Beograda, istorijski se vode ideologijom oficijelnog nacional-patriotizma. U svrhu proklamovanog nacionalnog jedinstva zarad "odbrane Kosova" javlja se potreba za političko-partijskim monizmom i obeležavanjem drugih kao izdajnika ili saradnika "Albanaca".

Partokratija i klijentelistički odnos između građana i političkih partija

Politički život kosovskih Srba je obeležen partokratijom i klijentelističkim odnosom između građana i političkih partija na vlasti. Po Orloviću, "partokratija predstavlja vladavinu stranaka, odnosno stanje političkog sistema u kojem su partije u prevlasti nad konstitucionalnim državnim telima."⁶ U srpskim sredinama na Kosovu, partokratija se najbolje ogleda u tome što su političke partije na vlasti i njihovi predstavnici zadržali apsolutnu kontrolu zapošljavanja u institucijama i javnim preduzećima, kao i postavljenja rukovodstva u ključnim javnim organizacijama. Na taj način stvara se klijentelistički odnos između partija i građana, gde građani osećaju da su pod pritiskom da glasaju za partije na vlasti zbog straha od gubitka posla, ili nemogućnosti budućeg zaposlenja. Ovakav stav potvrđuje činjenica da oko 90% ispitanika smatra da se u političke stranke ljudi uglavnom uključuju kako bi došli do dobrog posla. Među kosovskim Srbima ne postoji dovoljno čvrsta partijska identifikacija. O tome govori činjenica da često dolazi do fluktuacije

⁶ Orlović, S (2001), Partijski sistem Srbije, strana 58, u Partije i izbori u Srbiji – 20 godina, Čigoja štampa.

stranačkog članstva, odnosno onoga što se popularno zove "preletanje" iz partije u partiju. U najvećem broju slučajeva to "preletanje" se odvija iz opozicionih stranaka u stranke na vlasti. Imajući u vidu da birači mogu ostvariti svoje materijalne interese uglavnom na način na koji nije moguće putem javnog dobra, a da dobra obezbeđuju putem partijskog klijentelizma, političke partije među kosovskim Srbima se mogu smatrati uglavnom klijentelističkim partijama. Kako navodi Vladimir Goati, klijentelističke partije zadobijaju članstvo tako što mu obezbeđuju selektivne (ne kolektivne) koristi u obliku „patronažnih poslova, preferencijalnog tretmana u raspodeli socijalnih subvencija (sredstava itd.) i vladinih ugovora“. Pored toga, tu treba uključiti i statusne podsticaje, odnosno ubrzano napredovanje u profesionalnoj karijeri i/ili brz uspon na političkoj „piramidi“.⁷

Partijski i izborni sistem

Đovani Sartori klasifikuje partijske sisteme na sisteme niske fragmentacije, sa manje od pet partija, i sisteme visoke fragmentacije, sa više od pet partija. Na osnovu toga on kalsifikuje partijske sisteme na: jednopartijske; sisteme sa hegemonističkom strankom; sisteme sa predominantnom partijom; dvopartijske sisteme; sisteme sa ograničenim pluralizmom; sisteme sa ekstremnim pluralizmom, i atomizovane sisteme⁸. Na osnovu svega navedenog, do 2013. godine, među političkim partijama kosovskih Srba je postojala neka vrsta ograničenog pluralizma, gde je postojala mogućnost da se partije bore na relativno slobodnim izborima za naklonost birača, a obično su u centralnim i lokalnim samoupravama predstavnike imale veći broj stranaka, pa je to veoma često zahtevalo i pravljenje koalicija na lokalnu. Od lokalnih izbora 2013. godine, i osnivanja Gradjanske inicijative Srpska lista, koja je dobila apsolutnu podršku

vlasti u Beogradu, dolazi i do promene partijskog sistema. Danas, imajući u vidu da Srpska lista ima apsolutnu većinu u svih 10 većinski srpskih opština, sa predstavnicima opozicije samo u tragovima, i da je osvojila svih 10 garantovanih mesta koja pripadaju srpskoj zajednici u Skupštini Kosova, možemo reći da na delu imamo sistem sa hegemonističkom strankom, ili sistem u kojem su opozicione partije ili pokreti dozvoljeni, ali zbog brojnih ograničenja, od pritiska, nedostupnosti medija i javnih sredstava, nisu u mogućnosti da se ravnopravno takmiče sa dominantnom partijom.

Veliku ulogu u stvaranju ovakvog partijskog sistema, pored zahteva za "jedinstvom Srba", imao je i izborni sistem na centralnom nivou, ali i ustavna pravila, koja zahtevaju da predstavnici u vladi nevećinskih zajednica moraju da budu podržani od strane izabranih predstavnika te zajednice u skupštini.⁹ Imajući u vidu da kosovski Srbi imaju 10 garantovanih mesta u skupštini i bar jedno garantovano mesto u Vladi Kosova, političke partije kosovskih Srba imaju veliki uticaj na formiranje i funkcionisanje institucija. Tim pre, predstavnicima Beograda i Srpske liste, bilo je bitno da kontrolišu svih 10 garantovanih poslaničkih mesta. Poslanici na Kosovu se biraju proporcionalnim izbornim sistemom kroz otvorene partijske liste, a mesta u skupštini se distribuiraju putem sistema najvećeg količnika, odnosno Sant Lagijevom metodom.¹⁰ I dok ova metoda doprinosi optimalnoj srazmeri između broja osvojenih glasova i broja mandata koji je pripao kandidatskoj listi, kada se primeni na 10

⁹ Član 96, stav 5 Ustava Kosova navodi da izbor ministara i zamenika ministara iz Srpske i nevećinskih zajednica mora da se izvrši nakon konsultacija sa strankama, koalicijama ili grupama koje predstavljaju zajednice koje ne čine većinu na Kosovu. Ako se imenuju van članstva Skupštine Kosova, za ove ministre i zamenike ministara se zahteva službeno odobrenje većine poslanika Skupštine koji pripadaju strankama, koalicijama, građanskim inicijativama i nezavisnim kandidatima, koji su se izjasnili kao predstavnici relevantne zajednice.

¹⁰ Pri izračunavanju najmanjeg zajedničkog delioca kao merila za raspodelu mandata između kandidatskih listi, broj glasova koje je osvojila svaka od kandidatskih listi pojedinačno deli se uvećanim brojevima. Umjesto brojem 1 sa 1,4, umjesto brojem 2 sa 4, umjesto brojem 3 sa 7 i tako redom sve do broja N koliko poslanika se bira u izornoj jedinici. Prednost Sent-Lagijeve metode nad D'Ontovom metodom je u tome što doprinosi optimalnijoj srazmeri između broja osvojenih glasova i broja mandata koji je pripao kandidatskoj listi.

⁷ Goati, V (2007), Političke partije i partijski sistemi, strana 138, u Političke partije i partijski sistemi, CEMI

⁸ Sartori, Đ (2002), Stranke i stranački sistemi, strana 115, Filip Višnjić

garantovanih mesta za Kosovske Srbe, može dovesti do toga, da je za osvajanje poslednjeg desetog mandata dovoljno osvojiti samo 2-3 hiljade glasova. Iz tog razloga je i pritisak na partiju koja ima podršku Beograda da osvoji što veći broj glasova, i onemogućiti bilo koju drugu partiju kosovskih Srba da uđe u Skupštinu Kosova, utoliko veći.¹¹

Na osnovu izveštaja posmatračke misije Evropske unije (EU EOM), izbori u srpskim sredinama na Kosovu 2017. i 2019. godine se odvijaju pod velom brojnih nepravilnosti. Kako EU EOM navodi, izbori su obeleženi nedostatkom pluralizma, dok je sama kampanja narušena "zastrašivanjem kandidata koji nisu pripadnici Srpske liste i pristalica drugih partija." Posmatračka misija EU je takođe naglasila da je SL bila zdušno podržana od strane vlade u Beogradu, koja je takođe deligitimizovala ostale partije kosovskih Srba. Opozicione partije nisu mogle da vode efektivnu kampanju, kako zbog nedostatka sredstava, tako i zbog pritiska i nedovoljnog pristupa medijima. EU EOM je ustanovio brojne pretnje opozicionim kandidatima i glasačima koji su se suočavali sa gubitkom posla ili suspenzijom. Izveštaj navodi da su fundamentalne slobode izbora, govora i okupljanja bile ugrožene od strane vladajuće partije, a da njihovi suparnici nisu bili dovoljno zaštićeni od strane zvaničnih institucija.¹²

¹¹ 2014 godine, PDS Nenada Rašića je ušao u parlament mimo Srpske liste sa 5973 glasova, 2017, to je uspelo za rukom SLSu Slobodana Petrovića sa 3540 glasova. 2019, godine, za ulazak u parlament, nekoj od srpskih partija osim Srpske liste bilo je neophodno oko 3000 glasova. Nijedna druga partija nije uspela da dođe do tog broja glasova.

¹² EU EOM, Prevremeni parlamentarni izbori 2019 – Konačni izveštaj, dostupno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eueomkosovo2019_finalreport_en_withcover.pdf

O teškoći opozicionog delovanja u srpskim sredinama na Kosovu govori i to što su dva nekadašnja kandidata za gradonačelnika Severne Mitrovice, Dimitrije Janičijević (SLS) i Oliver Ivanović iz GI SDP, izgubili živote pod nerazjašnjenim okolnostima, 2014. i 2018. godine.

Imajući u vidu da kosovski Srbi imaju 10 garantovanih mesta u skupštini i bar jedno garantovano mesto u Vladi Kosova, političke partije kosovskih Srba imaju veliki uticaj na formiranje i funkcionisanje institucija. Tim pre, predstavnicima Beograda i Srpske liste, bilo je bitno da kontrolišu svih 10 garantovanih poslaničkih mesta.

5. Ko su važni akteri i kakve su njihove uloge

U registru političkih partija Centralne izborne komisije (CIK), registrovano je samo 5 političkih partija kosovskih Srba. Od toga, samo za tri partije se može reći da su još uvek aktivne u političkom životu, a to su Srpska lista (SL), Partija kosovskih Srba (PKS) i Progresivno demokratska stranka (PDS).¹³ Do skora je aktivna bila i Samostalna liberalna stranka (SLS), ali su oni odlučili da suspenduju svoje aktivnosti nakon neuspeha na izborima 2019. godine i izbrisani su iz registra političkih partija.¹⁴ Većina kosovsko srpskih političkih aktera, koji učestvuju na izborima, biraju da učestvuju kao građanske inicijative, a svoje delovanje nakon izbora uglavnom nastavljaju kao neformalne grupe u slučaju neprelaska cenzusa i neulaska u skupštine opština ili skupštinu Kosova. Na prethodnim izborima za skupštinu Kosova, 2019. godine učestvovala su samo četiri kosovsko-srpske izborne liste.

Srpska Lista (SL), je postala dominantna srpska politička partija nakon potpisivanja Briselskog sporazuma 2013. godine. Osnovana kao građanska inicijativa uz podršku Beograda, doprinela je marginalizaciji dotadašnjih lidera na severu Kosova koji su se opirali integraciji u

kosovski politički i pravni sistem, a istovremeno je okončala monopol Samostalne liberalne stranke (SLS) na jugu Kosova. SL se registrovala kao politička partija u maju 2017. godine, neposredno pre izbora. Kroz dva uzastopna kruga lokalnih izbora 2013. i 2017. godine, i tri kruga prevremenih parlamentarnih izbora 2014, 2017 i 2019. godine, SL je potpuno konsolidovala svoju moć i trenutno ima apsolutnu vlast u svih 10 većinski srpskih opština, a kontroliše i svih 10 garantovanih mesta u Skupštini Kosova. Na poslednjim izborima, SL je osvojila 53 861 glas, što je čak 94% svih glasova za partije kosovskih Srba. Od 2014. godine, SL je vodeća srpska partija u Vladi Kosova, a kontroliše i mesta nekoliko zamenika ministara, kao i mesto Direktora vladine Kancelarije za pitanje zajednica. U smislu političke komunikacije, SL insistira na jedinstvu kosovskih Srba, naglašavajući da je ona jedina partija koja ima podršku Beograda, dok diskredituje opozicione partije medijskom kampanjom, optužujući ih da su nelojalni Srbiji¹⁵. U vladi insistira na implementaciji briselskih sporazuma, posebno osnivanju Zajednice srpskih opština (ZSO), povratku raseljenih, ekonomskom razvoju, i bezbednosti srpskog naroda na Kosovu.

Samostalna liberalna stranka (SLS) je osnovana 2006. godine, i od 2007 – 2019 je redovno imala predstavnike u Skupštini Kosova, a od 2009 do

¹³ CIK: Registar političkih partija, dostupno na: https://www.kqz-ks.org/wp-content/uploads/2020/10/KOZ_Registri-i-Partive-Politike.pdf

¹⁴ Kosovo-Online: SLS izbrisana iz registra političkih partija na Kosovu, dostupno na: <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/samostalna-liberalna-stranka-izbrisana-iz-registra-politickih-partija-na-kosovu-10-6>

¹⁵ Intervjui sa predstavnicima opozicionih partija, pokreta i građanskih inicijativa, September-Oktoibar 2020. godine

2013. godine je držala monopol kao ključna partija kosovskih Srba u srpskim sredinama južno od reke Ibar, gde je vodila svih 6 srpskih opština i imala najveći broj poslanika u Skupštini Kosova. Predstavnici SLS su takođe bili na čelu nekoliko ministarstava. Na izborima 2019. godine SLS nije uspeo da pređe cenzus i uđe u Skupštinu Kosova, i u junu 2020 godine, stranka je suspendovala svoje delovanje i izbrisana je iz registra političkih partija. Dugogodišnji predsednik SLS, Slobodan Petrović je u poslednjoj izbornoj kampanji nekoliko puta naglašavao da su članovi njegove partije i njihove porodice izloženi pritiscima od strane Srpske liste.¹⁶ SLS je takođe od 2013. godine suočena i sa gubljenjem članstva, jer je većina njenih nekadašnjih članova prešla u redove Srpske liste, uključujući i nekoliko sadašnjih gradonačelnika, poslanika i ministara. I pred izbore 2017. i 2019, članovi SLS su napuštali stranku, ili odustajali od kandidature usled pritiska.

Progressivno demokratska stranka (PDS) je politička stranka nastala 2013. godine, kada je Nenad Rašić napustio SLS. Rašić je u to vreme obavljao funkciju ministra za rad i socijalna staranja. PDS je na izborima 2014. godine uspela da osvoji jedno mesto u Skupštini Kosova. Na izborima 2017. ova partija nije uspela da uđe u parlament, dok je na izborima 2019, PDS učestvovala u koaliciji "Sloboda" sa Novom partijom Kosova Dragiše Mirića, a na listi je bila i Rada Trajković, iz Evropskog pokreta Srba sa Kosova. U intervjuu sa predstavnikom PDS, on je naveo da je najveći problem opozicionih političkih partija kosovskih Srba, pritisak koji one i njihovi birači trpe.

Partija kosovskih Srba (PKS) je nastala u maju 2015. godine, nakon sukoba unutar Srpske liste, koju je napustio jedan od osnivača i nekadašnji Ministar za povratak, Aleksandar Jablanović. Jablanoviću su se pridružili lojalisti, uglavnom iz opštine Leposavić, uključujući i tadašnjeg

¹⁶ VoA: Sukob SLS i SLČ Ko zastrašuje birače uoči izbora? <https://www.glasamerike.net/a/sukob-samostalno-liberalne-stranke-i-srpske-liste-ko-zastrašuje-birače-uoči-izbora-/5077530.html>

Većina kosovsko srpskih političkih aktera, koji učestvuju na izborima, biraju da učestvuju kao građanske inicijative, a svoje delovanje nakon izbora uglavnom nastavljaju kao neformalne grupe u slučaju neprelaska cenzusa i neulaska u skupštine opština ili skupštinu Kosova. Na prethodnim izborima za skupštinu Kosova, 2019. godine učestvovala su samo četiri kosovsko-srpske izborne liste.

gradonačelnika Leposavića Dragana Jablanovića. PKS i Aleksandar Jablanović insistiraju na kritici Srpske liste. Na lokalnim izborima 2017. uspeali su da osvoje određen broj mesta u lokalnoj skupštini u Leposaviću, ali nisu uspeali da osvoje poslaničko mesto na izborima za Skupštinu Kosova 2017. i 2019. godine.

Nova partija Kosova (NPK) oformljena je kao naslednica Srpske kosovsko-metohijske stranke koja je dva puta izlazila na kosovske parlamentarne izbore, 2007. i 2010. Lider NPK Dragiša Mirić je u kosovskim institucijama od 2005. Najpre je obavljao funkciju savetnika ministra za obrazovanje u Vladi Kosova od 2005. do 2007. godine, a potom je od 2007. do 2011. bio poslanik u Skupštini Kosova. Stranka je bila u predizbornoj koaliciji "Sloboda" sa PDS, 2019. godine, ali je Dragiša Mirić sa još dvoje poslaničkih kandidata napustio koaliciju zbog neslaganja sa Nenadom Rašićem.¹⁷

GI Sloboda, demokratija, pravda (GI SDP) osnovana je 2013. godine, od strane dugogodišnjeg lidera kosovskih Srba, Olivera

¹⁷ Večernje Novosti, Mirić iz NPK sa još dvoje poslanika napustio Slobodu, Dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:821731-Miric-iz-NPK-sa-dvoje-poslanika-napustio-Slobodu-zbog-Rasicevog-velicanja-tzv-Kosova>

Ivanovića, neposredno uoči prvih lokalnih izbora organizovanih na severu Kosova. GI SDP je bila glavni suparnik Srpske liste, i pored ulaska u drugi krug izbora za gradonačelnike Severne Mitrovice i Zvečana, tada je osvojila i znatan broj odbornika u obe opštine. Nakon hapšenja njenog lidera Olivera Ivanovića neposredno pred ponovljene izbore za gradonačelnika 2014. godine, građanska inicijativa polako počinje da se osipa, i nekoliko odbornika je napustilo njene redove i pridružilo se Srpskoj listi. Nakon tri godine provedene u pritvoru, Oliver Ivanović je pušten da se brani sa slobode i GI SDP je učestvovala na lokalnim izborima u oktobru 2017. godine u Severnoj Mitrovici. GI SDP, kao i ostale opozicione partije, bili su žrtva negativne medijske kampanje i pritisaka, što je dovelo do povlačenja nekoliko kandidata sa izbornih lista. Oliver Ivanović je ubijen u januaru 2018. godine pod još uvek nerazjašnjenim okolnostima. Nakon njegove smrti, GI SDP je izgubila svoj značaj, dok je deo odbornika u lokalnim samoupravama nastavio samostalno da deluje, a pojedini predstavnici su učestvovali na izornoj listi Srpske liste 2019. godine.

Narodni pokret “Otadžbina” osnovan je od strane nekadašnjih članova Demokratske stranke Srbije (DSS) okupljenih oko Slaviše Ristića, bivšeg predsednika opštine Zubin Potok i Marka Jakšića, lidera Srba sa severa Kosova koji su se opirali integraciji i kosovskim izborima nakon Briselskog sporazuma 2013. godine. Poznati su kao žestoki kritičari vlasti u Srbiji i učešće na kosovskim izborima smatraju za kršenje Ustava Srbije.

GI Narodna pravda je osnovana 2013. godine neposredno pred lokalne izbore u opštini Leposavić i osvojila je jedan mandat. Na izborima 2017. godine nije uspela da uđe u lokalnu skupštinu. GI Narodna pravda je kritički nastrojena prema Srpskoj listi i članica je opozicionih saveza u Srbiji.

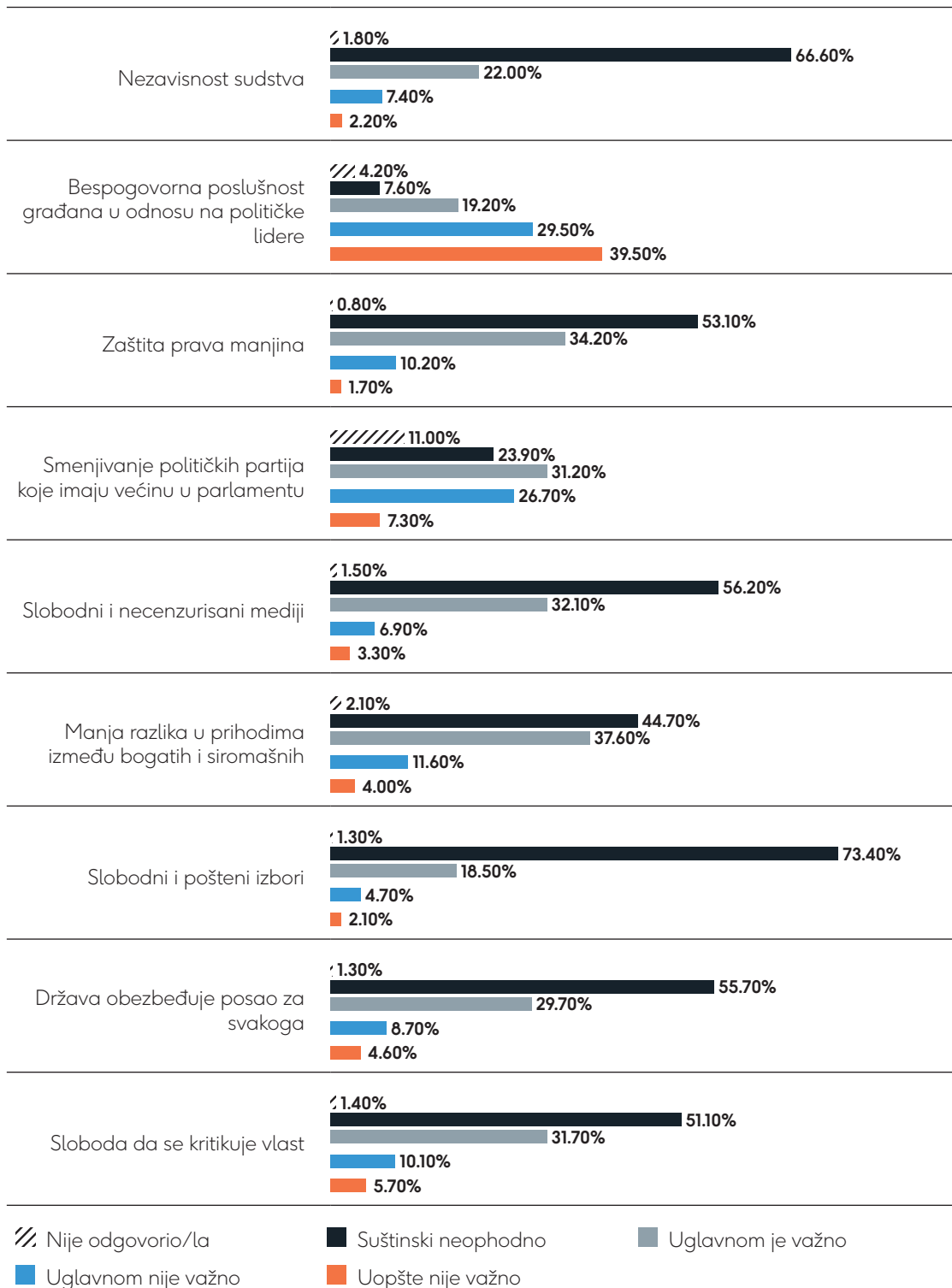
Nakon hapšenja njenog lidera Olivera Ivanovića neposredno pred ponovljene izbore za gradonačelnika 2014. godine, građanska inicijativa polako počinje da se osipa, i nekoliko odbornika je napustilo njene redove i pridružilo se Srpskoj listi. Nakon tri godine provedene u pritvoru, Oliver Ivanović je pušten da se brani sa slobode i GI SDP je učestvovala na lokalnim izborima u oktobru 2017. godine u Severnoj Mitrovici.

6. Rezultati istraživanja i njihovo kontekstualizovanje

Prvo pitanje se odnosi na ispitivanje shvatanja pojma „demokratija“. Pred ispitanika je ponuđen spisak sa 9 iskaza, a njegov zadatak

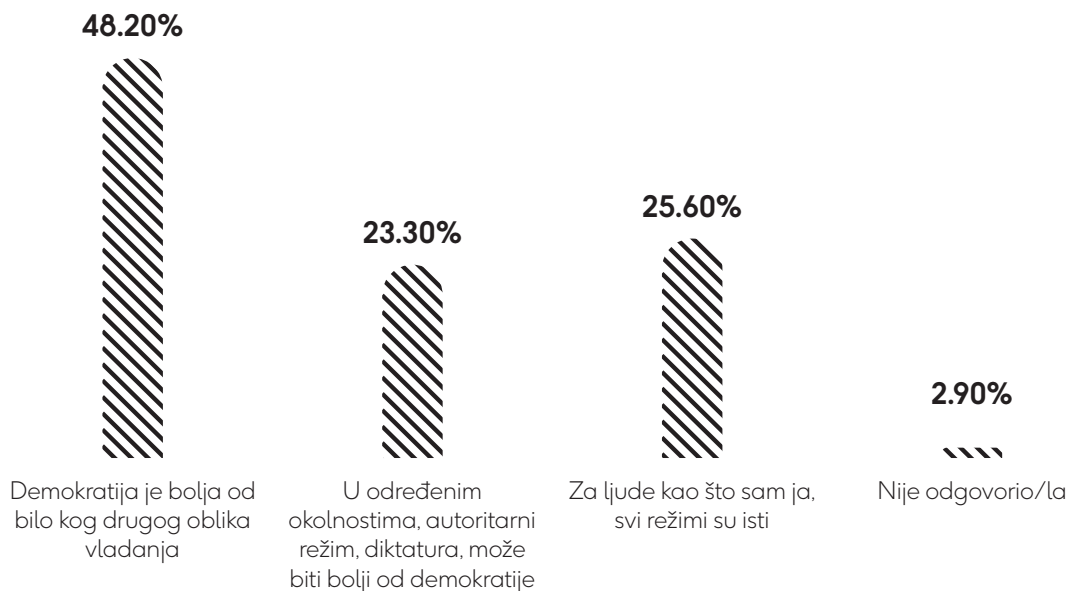
je da na četvorostepenoj skali oceni koliko je iskaz neophodan da bi se društvo nazvalo demokratskim. Rezultat je prikazan na grafikonu 1.

Grafikon 1. Postoji mnogo različitih načina na koji ljudi shvataju demokratiju. Koje tvrdnje prema vašem mišljenju najbolje opisuju demokratsko društvo

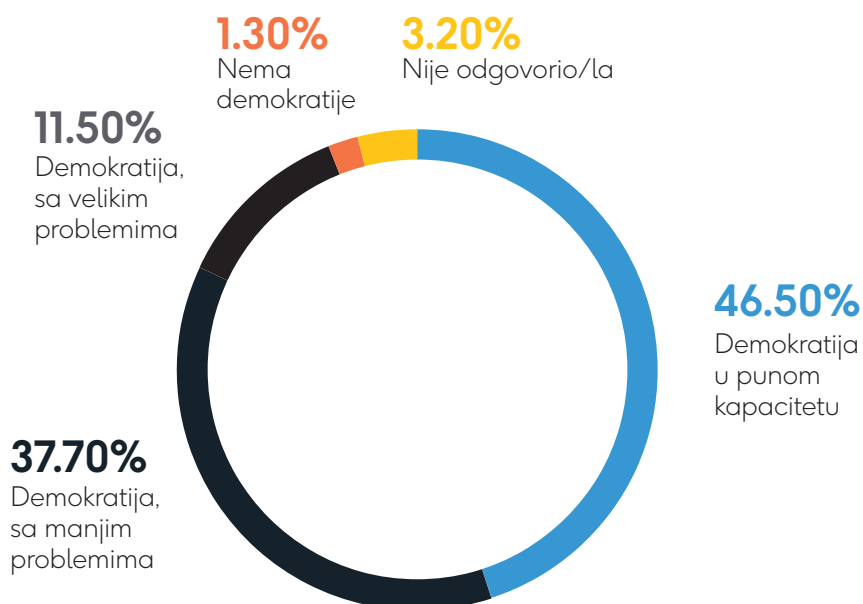
Naredno pitanje je obuhvatalo set od tri iskaza šta bi trebalo da bude demokratija, a zadatak ispitanika bio je da se opredele za onaj iskaz koji najviše odgovara njihovom stavu. Rezultat je prikazan na grafikonu 2.

Grafikon 2. Koja od narednih izjava najbliže oslikava vaše mišljenje?

Treće pitanje se odnosi na procenu demokratije na Kosovu. Rezultat je prikazan na grafikonu 3.

Grafikon 3. Kako biste ocenili demokratiju na Kosovu?

Prethodna tri pitanja su korišćena kao instrumenti da utvrde koliko srpski građani na Kosovu imaju poverenja u demokratiju kao sistem vladavine. Građani su jasno prepoznali sve ključne odlike demokratije kao važne. Takođe jasno je da građani su velikom većinom naveli da je demokratija najbolji oblik vladavine, ali ipak zabrinjava što je visok nivo građana indiferentan, dok čak 23.3%

smatra da je autoritarni režim/diktature bolji oblik vladavine od demokratije.

Naredno pitanje obuhvatalo je procenu koju određene institucije na Kosovu uvažavaju kod pripadnika srpskog stanovništva. Rezultat je prikazan u tabeli 1.

Tabela 1. U kojoj meri imate poverenje u sledeće institucije na Kosovu?

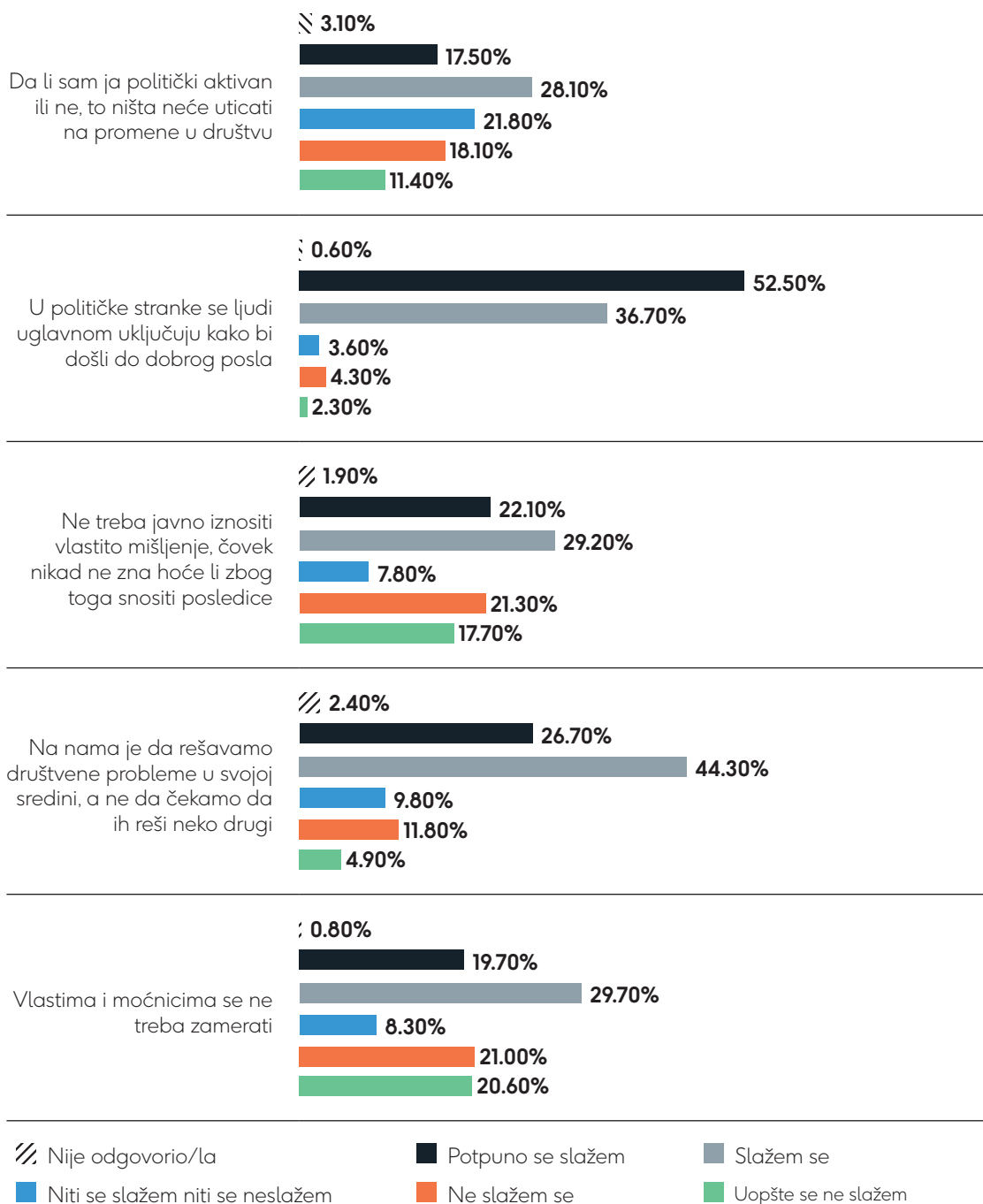
	1	2	3	4	5	NO
Srpske političke partije	1,1	5,9	4,3	55,6	32,5	0,5
Albanske političke partije	3,9	5,3	6,6	30	53,6	0,6
Vlast u Beogradu	0,2	6,2	2,6	40,4	45,7	5
Mediji	5,6	9,1	5,2	31,7	47,1	1,3
Lokalna samouprava na Kosovu	0	4,5	3	35,6	41,3	15,7
Zdravstveni sistem na Kosovu	2,3	8	6,1	36,8	45,4	1,4
Obrazovanje na Kosovu	1,7	3,5	5,5	29,2	43,8	16,2
Pravosuđe na Kosovu	4,3	4,8	3,5	31,3	55,5	0,6
Vlada Kosova	0,6	11,7	12,9	29,1	33,2	12,5
Skupština Kosova	4,7	10,7	8,9	30	45,6	0,2
Nevladine organizacije (NVO)	1,5	11,4	15,9	27	33,3	10,9
Srpska pravoslavna crkva	6,5	14,1	10	27,4	41,7	0,3
Opštinski krizni štabovi na Kosovu zaduženi za borbu protiv COVID-19 pandemije	4,7	16,6	22,6	23,7	29,9	2,4

1 – uopšte nemam; 2 – uglavnom nemam; 3 – niti imam niti nemam; 4 – uglavnom imam; 5 – u potpunosti imam; NO – Ne znam/ne želim da odgovorim; vrednosti su izražene u %.

Očigledno je da građani najveće poverenje imaju u vlasti u Beogradu sa 58% i SPC sa čak 88,5% pozitivnih ocena. Nešto manje poverenja imaju u srpske političke partije, oko 43%. Očigledno je da građani imaju jako malo

poverenja u kosovske institucije, Vladu i Skupštinu Kosova, kao i u lokalnu samoupravu i pravosudni sistem. Zdravstveni sistem i obrazovanje donekle imaju više poverenja, od poverenja koje građani imaju u institucije.

Grafikon 4. U kojoj meri se slažete sa sledećim stavovima

Visoki nivo alijenacije od sveta politike u Srbiji najbolje se očitava u odgovorima ispitanika na pitanja kao što su „U političke stranke se ljudi uglavnom učlanjuju kako bi došli do dobrog posla“ (slažem se – 76%), i „Da li sam ja politički aktivan ili ne, to ništa neće uticati na promene u društvu“ (slažem se – 57,5%). Da čak 54% građana takođe smatra da se jakim i moćnim ne treba zamerati, govori o određenoj dozi straha koji postoji kod srpske zajednice na Kosovu.

“U suštini smatram da generalno ljudi ovde ne prate politiku u toj meri, pogotovo mladi ljudi, zato što znaju šta mogu da očekuju, oni unapred znaju da političari ne žele da se zalažu za njih i za njihove probleme, da rešavaju njihove probleme na lokalnu, iz toga uopšte mogu reći da oni ne prate politiku i ne žele da slušaju politiku.”¹⁸

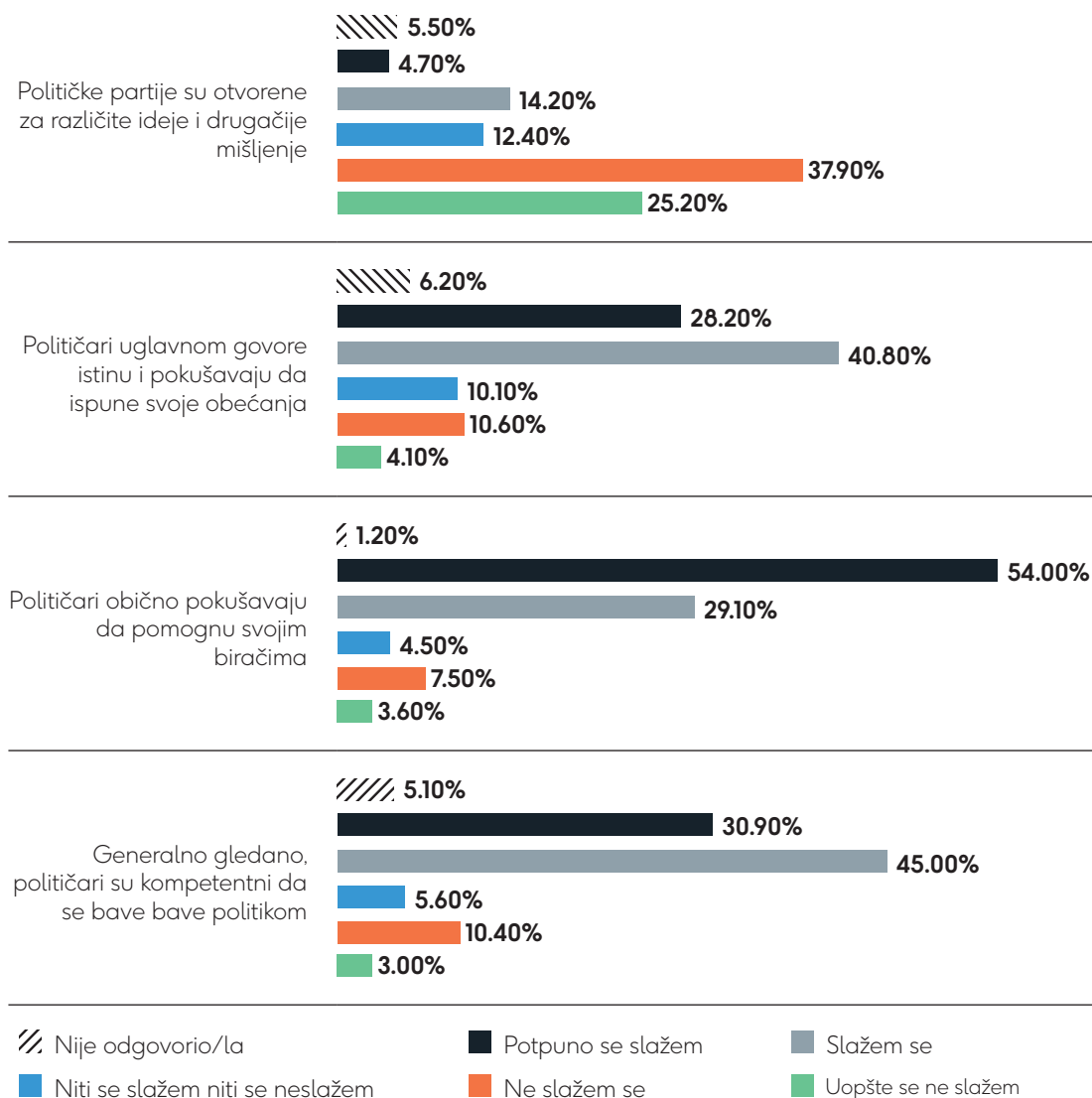
Fokus grupe koje smo održali u okviru istraživanja potvrđuju rezultate istraživanja o političkoj alijenaciji. Unisoni stav u fokus grupama je da “građani beže od politike”, i da se to posebno odnosi na mlade ljude. Takođe, većina učesnika smatra da građane ne interesuje politika, jer ih je “politika umorila.” Utisak je da su politika, političke partije i političari generalno, “prokazane reči”, i to su delatnosti kojih se građani klone.

Ipak, ima i onih koji se ne slažu i kažu da nije problem u nezainteresovanosti, već u strahu od bavljenja politikom, jer mladi ljudi imaju primer kojim pritiscima su bili izloženi ljudi koji su pokušavali nešto da promene i da se uključe u politiku i zato nisu spremni da rizikuju.

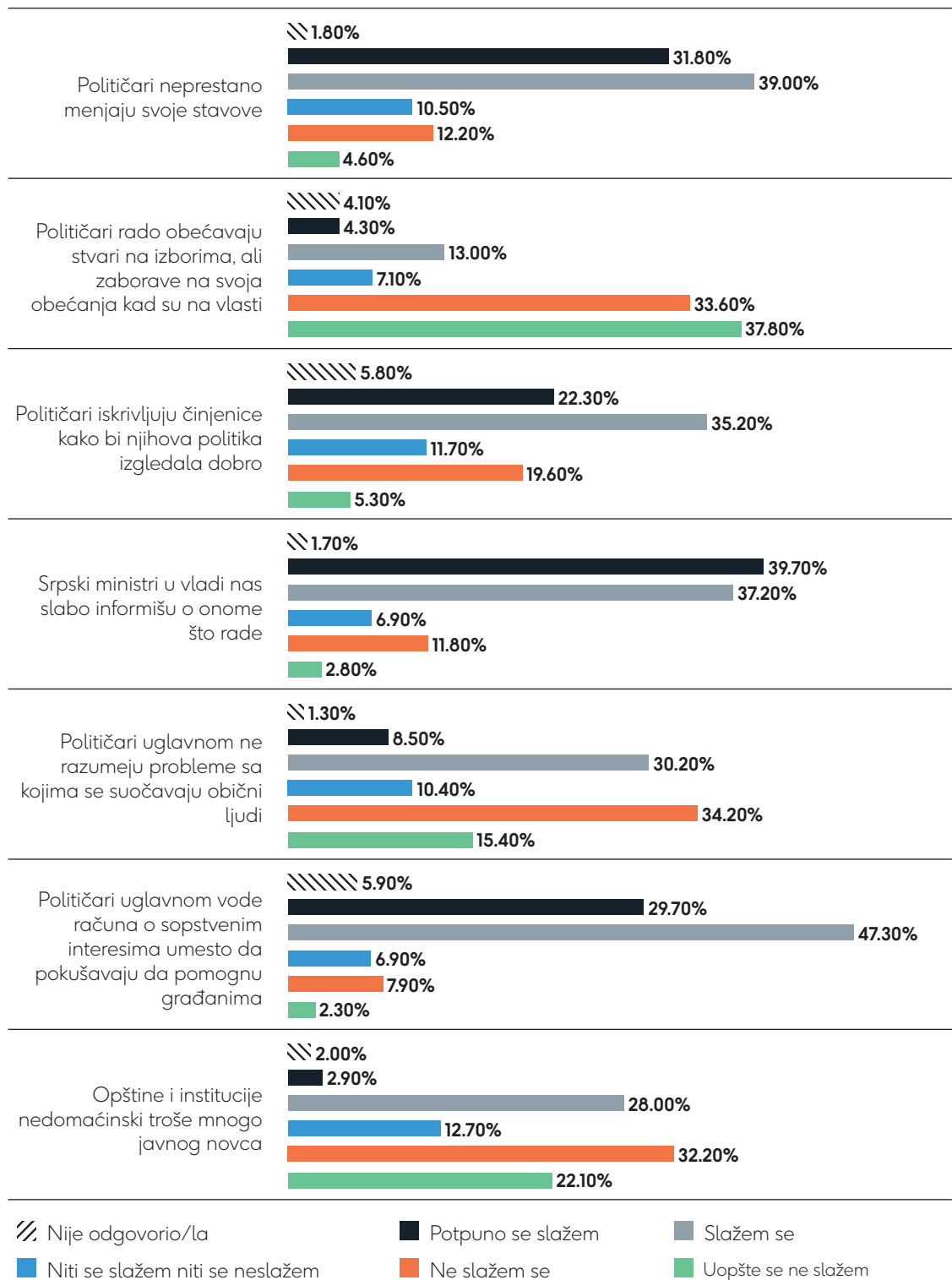
Poslednji set tvrdnji se odnosio na procenu stavova prema političkim partijama i političarima. Zadatak ispitanika je bio da na petostepenoj skali procene koliko se slažu sa iznetom tvrdnjom. Rezultati su prikazani na grafikonima 58 (sadrži set pozitivno formulisanih tvrdnji) i 589 (sadrži set negativno formulisanih tvrdnji)

¹⁸ Fokus grupa sa građanima srpske nacionalnosti, održana putem Zoom platforme u Septembru 2020.

Grafikon 5. U kojoj meri se slažete sa sledećim stavovima

Grafikon 6. U kojoj meri se slažete sa sledećim stavovima

Poslednji instrument kojim smo merili političko poverenje građana u političare. Pitanja na koja ispitanici odgovaraju u prvi plan stavljaju političare, njihovu otvorenost (pitanje 1), održavanje obećanja (pitanje 2), brigu (pitanje 3), kompetentnost (pitanja 4) konzistentnost (pitanje 6 i 7), iskrenost (pitanje 8), otvorenost/transparentnost (pitanja 8-10), održavanje obećanja (pitanja 11-12), i pravičnost (pitanje 14).

Posmatrano iz ugla pojedinačnih tvrdnji, najviše ispitanika sumnja u namere političara i smatra da vode računa samo o svom ličnom interesu, čak 78%, a ne o interesima građana i da generalno ne razumeju potrebe građana. Veliki broj građana smatra političare nekonzistentnim, čak 70%. Građani takođe nisu zadovoljni sa količinom informacija koje dobijaju od srpskih političara u Vladi – 77%.

Ove nalaze su potvrdile i fokus grupe, u kojima se takođe uviđa prilično nisko poverenje građana u političare. Ono što se izdvaja je razočaranje načinom na koji političari zastupaju građane i to što nedovoljno ispunjavaju svoja obećanja. Učesnici fokus grupa smatraju da se politički predstavnici i političke partije aktiviraju samo u periodu predizborne kampanje. Nepoverenje prema političarima je generalno i odnosi se kako na političare na vlasti, tako i na one u opoziciji.

“To je jako prosto. Čak i opoziciju ako imamo, ne bore se oni da bi doprineli državi. Uvek se stavlja lični interes ispred državnog odnosno narodnog. I taj naredni koji dođe, neće sesti u slamaricu, sešće u fotelju. To je naprosto nešto što će ići u krug a narod je žrtva. Tu se svaka dalja priča završava. Što se tiče poverenja, daj da se ne lažemo, svako je došao tu sa nekom namerom i svako se bori da bi sebi

sutra omogućio bolje. Znači pre svega misle na sebe pa onda na druge. Niko nije tu došao da bi radio ono što demokratija predstavlja, da se bore u ime naroda. Mislim da oni nisu pravili tu crtu i da je narodu suzbijena svest o tome da oni kontrolišu situaciju, da su oni tu zbog nas a ne mi zbog njih.”¹⁹

Učesnici fokus grupa smatraju da političari uglavnom brinu o ličnom, a ne o javnom interesu, i da im generalno nedostaje kompetentnosti da obavljaju funkcije koje trenutno zauzimaju. Ovaj nalaz je potvrđen i od strane predstavnika političkih partija, koji naglašavaju da sama činjenica da postoji “preletanje” iz stranke koja izgubi vlast, u stranku na vlasti, govori o činjenici da se članovima partije postaje iz ličnog interesa. I sami predstavnici partija koje smo intervjuisali, bili su suočeni sa gubitkom članstva, koje je odlazilo u vladajuću partiju.

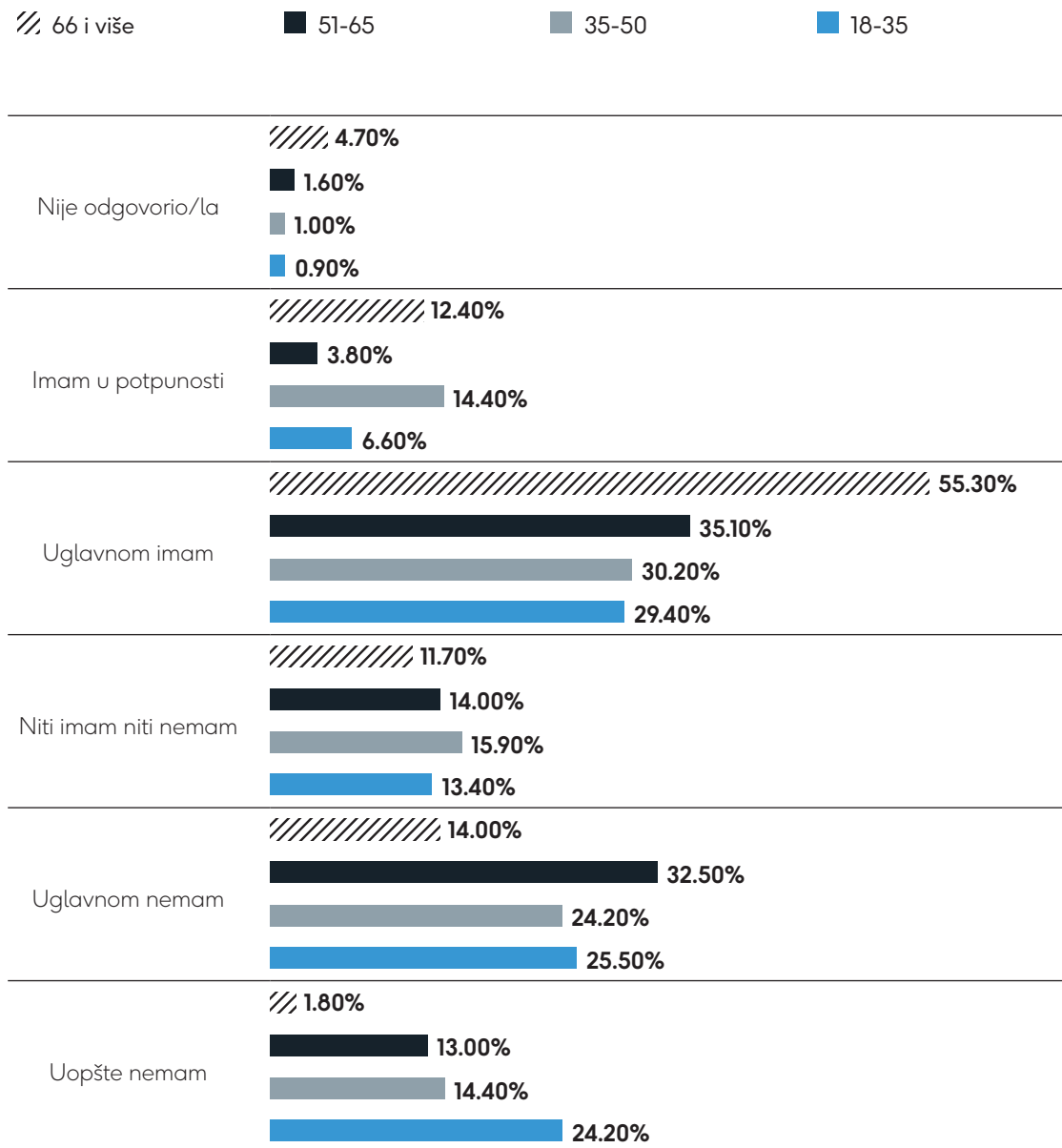

“Nažalost, mislim da preovlađuje lični interes, zato i partije koje su na vlasti imaju veći broj članova a to je drastično menja prelaskom partije u opoziciju. Među nama ima vrlo malo pojedinaca koji neguju svoja politička ubeđenja i koji su spremi da se zaista bore. Ljudi se učlanjuju u stranke zbog ličnog interesa, da bi se zaposlili, da dobiju neku donaciju ili da budu u lakšoj poziciji da bi napredovali u karijeri. Neki veći cilj osim toga nisam baš primetio.”²⁰

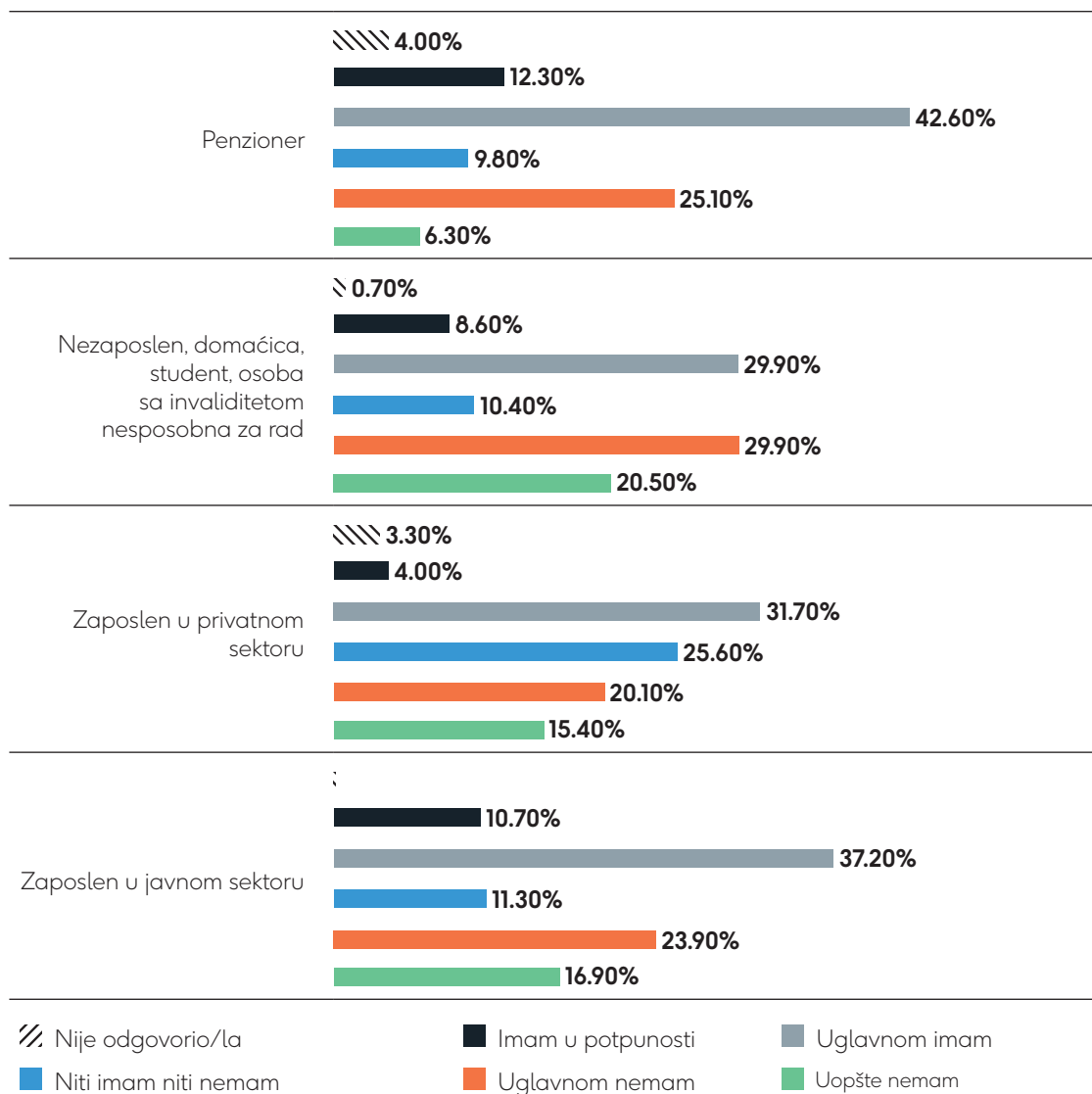
¹⁹ Fokus grupa sa građanima srpske nacionalnosti, održana putem Zoom platforme u Septembru 2020.

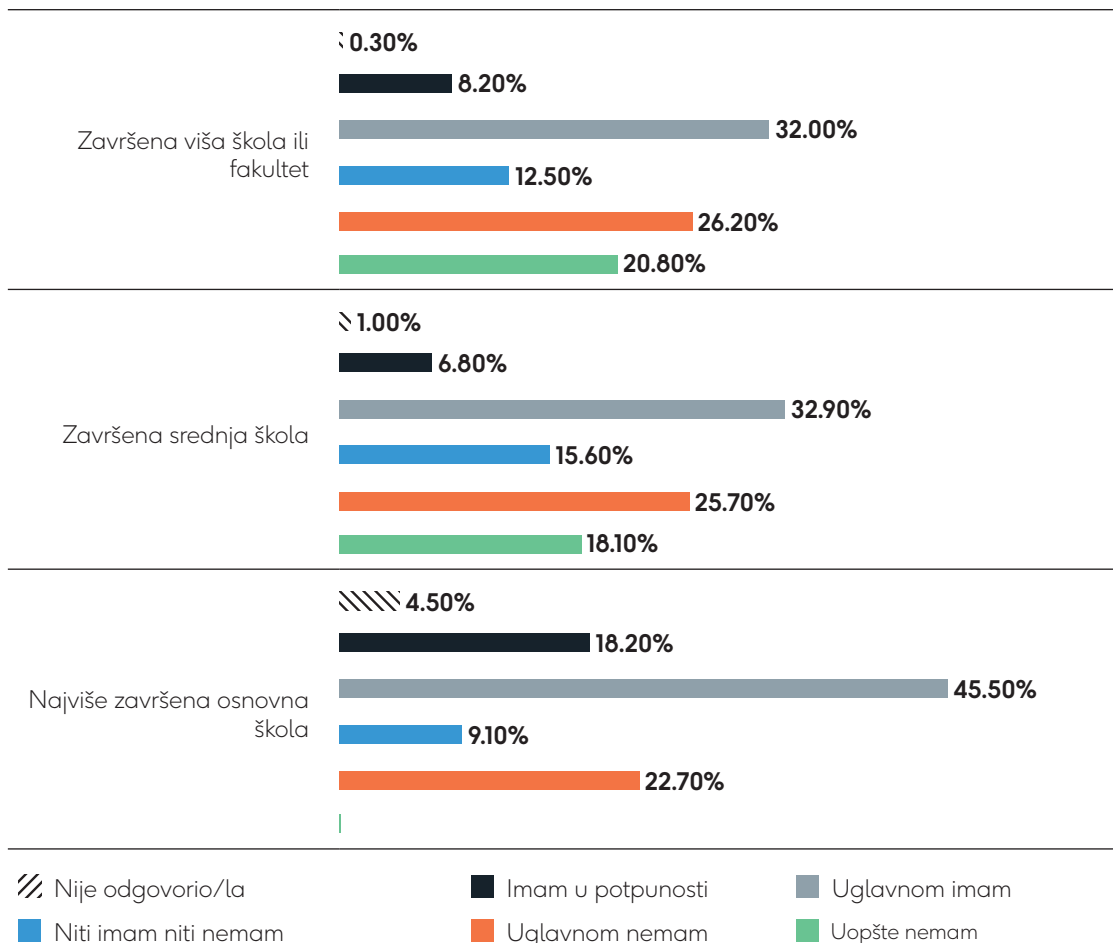
²⁰ Intervju sa predstavnikom PKS, Oktobar 2020.

Grafikon 7. pitanje Q24 - Srpske političke partije * uzrast

Grafikon 8. pitanje Q24 - Srpske političke partije * radni status

Grafikon 9. pitanje Q24 - Srpske političke partije * obrazovanje

Prethodna tri grafikona nam dodatno govore koliko građani imaju poverenja u srpske političke partije, post-stratifikovano po uzrastu radnom statusu i obrazovanju. Očigledno je da uzrast igra bitnu ulogu u poverenje u političke partije. Čak 68% starijih od 66 godina, uglavnom ima poverenja u srpske političke partije. Najmanje poverenja u srpske političke partije imaju mladi od 18-29 godina, samo 36%. Što se tiče radno sposobnog stanovništva iznad 30 godina, oko 49% ove grupe ima poverenja u srpske političke partije.

U grupi radnog statusa, najviše poverenja imaju penzioneri 55%, praćeni zaposlenima u javnom sektoru sa 48%. Najmanje poverenja imaju nezaposleni, samo 37% i zaposleni u privatnom sektoru, 36%.

Kako raste formalno obrazovanje stanovništva, tako i opada podrška i poverenje u srpske političke partije na Kosovu. Najmanje poverenja, samo 40% ima najobrazovaniji sloj, oni sa masterima, magistraturama, doktoratima i završenim fakultetima. Najviše poverenja imaju oni sa završenom osnovnom školom, 65%.

Dodatni intervjui koje smo uradili sa predstavnicima političkih partija dali su nam dublje nalaze o nedostatku političkog pluralizma, ali i o pritiscima sa kojima se susreću simpatizeri i članovi opozicionih partija. Predstavnici PDS, PKS, Narodne pravde i Nove partije Kosova, su naveli da se suzbija svaka vrsta neslaganja sa zvaničnom politikom.

“Prostim rečnikom, svaki pokušaj organizovanja bilo koju političku instituciju je praćen direktnim pretnjama i ucenama prema svakom individualcu koji bi možda želeo da se bavi politikom.”²¹

Predstavnici opozicionih političkih partija vide probleme u odnosu prema srpskim političarima, kako u Beogradu, tako i u Prištini. I dok za Beograd naglašavaju pritiske i podršku samo jednoj partiji koja uživa sve moguće pogodnosti, povlastice i logističku podršku, istovremeno ga optužuju i za diskreditaciju opozicije.

“Srpske opozicione političke partije su označene za izdajničke, antisrpske...iako nijedan akt izdaje nisu i niti bi učinile. Odnos Beograda prema nama zasniva se na principu sile a ne argumenata.”²²

Što se tiče odnosa Prištine prema srpskim političkim partijama, sagovornici navode da je to odnos isključivo iz interesa, i da vladajuća elita na Kosovu nema iskren odnos prema srpskim političkim partijama, već samo gleda na koji način može da ih instrumentalizuje.

“U velikoj većini slučajeva u vezi sa albanskim političkim partijama, odnos, u pravom smislu te reči, ne postoji. Jedini momenat koji se može shvatiti kao nešto blizu tome, je dan kad se glasa za Vladu Kosova i kad su potrebni glasovi srpskih poslanika.”²³

21 Intervju sa predstavnikom PDS, Septembar 2020.

22 Intervju sa predstavnikom PKS, Oktobar 2020.

23 Intervju sa predstavnikom PDS, Septembar 2020.

Sličnog je stava i predstavnik PKS, koji navodi da uprkos unisonom deklarativnom stavu u Prištini koji pokušava da prikaže Srbe kao ravnopravne članove društva i učesnika političkih procesa, u realnosti se taj odnos jednakosti ne ostvaruje, jer su Srbi uglavnom isključeni iz svakodnevnih procesa. Sa druge strane, predstavnik Narodne pravde, kaže da trenutna situacija i simulacija političkog života i nedostatak političkog pluralizma u srpskoj zajednici svima odgovara, od Beograda, do Prištine i međunarodne zajednice, dok god su Beograd i predstavnici Srba kooperativni u procesu normalizacije odnosa.

“Dok god Prištini politika SL odgovara, oni nikako i ni na koji način neće podržati/ pospešiti razvoj demokratije ovde (u smislu stvaranja uslova da se opozicija čuje i vidi). Naprotiv, i oni će raditi na tome da se takvi slučajevi “uguše”. Nažalost, to nije samo Priština. I sve međunarodne organizacije na Kosovu isto deluju u tom pravcu, njima je SL neophodna da bi dovršili posao koji su započeli.”²⁴

Stavove o nedostatku političkog pluralizma dele i građani koji su učestvovali na fokus grupama. Oni su svesni nedostatka političkog pluralizma, i njihov utisak je da postoji samo jedna politička partija. Oni takođe dovode u pitanje i demokratičnost izbornog procesa, navodeći da su i sami čuli ili svedočili o brojim nepravilnostima tokom izbora. Pre svega ti primeri se tiču organizovanog glasanja, straha građana da ako ne glasaju za vladajuću partiju da će izgubiti posao, kao i nemogućnost da se javno iskaže svoje mišljenje, a da se ne uđe u sukob sa vladajućom partijom.

24 Intervju sa predstavnikom Narodne Pravde, Septembar 2020.

“Konkretno mislim da izbori nisu slobodan proces, ljudi koji glasaju mora da glasaju zato što su primorani, uglavnom to su ljudi koji rade u državnim institucijama, i oni su primorani da izađu na glasanje i da sakupe određeni broj glasova. Konkretno mislim da na taj način njihova sloboda glasanja jeste ugrožena, a što se tiče izražavanja javnih stavova, iskreno mislim da ljudi iako imaju različito stanovište od trenutnog režima ne smeju da kažu svoje mišljenje jer će na taj način ugroziti svoju ekonomsku stranu, odnosno mogu da dobiju otkaz ili neki član njihove porodice može da dobije otkaz, a ako nemate finansijska sredstva za život onda itekako je vaš život ugrožen.”²⁵

Učesnici fokus grupa takođe navode da je klijentelizam sveprisutan, i da je posao moguće obezbediti uglavnom preko političkih veza, i preko političke partije, što vladajućoj stranci omogućava da kontroliše veliki broj birača, koji nužno nemaju previše dobro mišljenje o političarima na vlasti.

²⁵ Fokus grupa sa građanima srpske nacionalnosti, održana putem Zoom platforme u Septembru 2020.

7. Preporuke:

- U skladu sa preporukama EU EOM, omogućiti poštovanje fundamentalnih demokratskih prava u izbornom procesu, kako bi se omogućilo slobodno učešće u svim aspektima demokratskog života.
- Mediji na srpskom jeziku bi trebalo da posvete više pažnje političkim partijama i njihovom javnom delovanju i na taj način približe političke partije građanima.
- Kroz međunarodne programe podrške pomoći interno osnaživanje političkih partija i izgradnje njihovih kapaciteta kako bi doprineli jednakosti u učešću u političkom životu kosovsko srpskih političkih partija, i kako bi omogućili približavanje političkih partija građanima.
- Omogućiti sprovođenje zakona i zakonskih rešenja koje onemogućavaju kljantelizam i partokratiju, i na taj način sprečiti stvaranje kljantelističkog odnosa između partija i građana.

O Inicijativi

„Demokratija, otvorenost i perspektive srpske zajednice na Kosovu – Open“ je nova inicijativa Kosovske fondacije za otvoreno društvo (KFOS), započeta tokom 2020. godine. Open se realizuje u saradnji sa devet organizacija civilnog društva koje deluju u srpskoj zajednici na Kosovu.

Opšti cilj nove inicijative je razvijanje otvorenog i dinamičnog prostora za diskusiju unutar srpske, između srpske i ostalih zajednica, kao i institucija na Kosovu.

- Inicijativa će se specifično baviti analizom i procenom uticaja civilnih i političkih organizacija na demokratičnost i otvorenost srpske zajednice na Kosovu.
- Analiziraće se i procenjivati demokratičnost i otvorenost institucija, javnih politika i važnih procesa prema srpskoj zajednici na Kosovu, kao i stepen otvorenosti srpske zajednice prema istim.
- Ove analize će pomoći da se sagleda aktuelno stanje i perspektive srpske zajednice na Kosovu, dok će istovremeno poslužiti kao osnova za argumentovano zastupanje prema građanima, institucijama lokalne i centralne vlasti, te međunarodnoj zajednici.

Iskusne i dokazane organizacije civilnog društva će, radi postizanja opštih i specifičnih ciljeva, uraditi osam (8) sektorskih analiza.

Oblasti koje naši partneri analiziraju 2020. godine su:

Mediji Koliko mediji na srpskom jeziku na Kosovu utiču na stepen otvorenosti, dostupnosti i pluralizma mišljenja i tema? Ovu oblast istražuju **Medija centar i Crno-beli svet**.

Civilno društvo Na koji način organizacije civilnog društva doprinose otvorenosti i demokratičnosti srpske zajednice i, uopšte, društva na Kosovu? Ovom temom se bave **Nova društvena inicijativa i Forum za razvoj i multietničku saradnju**.

Političke partije Demokratičnost i pluralizam delovanja političkih partija kosovskih Srba, kao i njihova otvorenost da učestvuju u političkom sistemu Kosova i doprinose unapređenju i poboljšanju javnih politika. Na ova pitanja su fokusirani **Nova društvena inicijativa i Medija centar**.

Odgovornost institucija Bolje razumevanje položaja srpske zajednice na Kosovu kroz praćenje otvorenosti institucija za probleme Srba. Analizu rade **Crno Beli Svet i Forum za razvoj i multietničku saradnju**.

Bezbednost Koliko osećaj sigurnosti utiče na otvorenost srpske zajednice prema kosovskim bezbednosnim institucijama? Na ovo pitanje odgovor traži **Humani centar Mitrovica**.

Ekonomija U kojoj meri su privredni subjekti iz zajednica sa srpskom većinom otvoreni za integraciju u ekonomiju Kosova? Oblast analizira **Institut za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER)**.

Manjinska prava Kako do otvorenijeg društva kroz ukazivanje na praznine u primeni prava manjina? Temu obrađuju **NVO Aktiv i Centar za prava manjinskih zajednica**

Proces dijaloga i normalizacije odnosa Kosova i Srbije

Do koje mere su zastupljeni i koji su stavovi zajednice kosovskih Srba u vezi sa uticajem i budućnošću procesa? Na ovoj analizi rade **NVO Aktiv i Forum za razvoj i multietničku saradnju**.

Na kraju ciklusa Open 2020 biće objavljen i konsolidovani izveštaj „**Karakteristike otvorenog društva u srpskoj zajednici na Kosovu**“ koji konsoliduje glavne rezultate i zaključke osnovnih izveštaja organizacija članica inicijative Open 2020 i stavlja ih u širi društveno-politički kontekst Kosova.

Inicijativa Open je podržana od strane KFOS

